

PRESA DOBROGEANĂ A COMUNITĂȚILOR ETNICE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. DIRECȚII DE CERCETARE

Rezumat: *În cele ce urmează, ne-am propus să evidențiem aspecte referitoare la presa dobrogeană a minorităților în perioada interbelică, prin intermediul unor descrieri de periodice, oferite ca exemple, pentru a completa baza informațională teoretică. Dialogul interetnic început din secolul al 19-lea a continuat în presa dobrogeană, datorită existenței unui număr important de publicații în diferite limbi: albaneză, germană, greacă, turcă și tătară, bulgară etc., ca o consecință a maturizării vieții culturale în această provincie istorică, a înființării unor școli pentru diferite minorități care au avut posibilitatea să învețe în limba maternă. Unul dintre fenomenele cele mai interesante în Dobrogea este reprezentat de bilingvismul și – uneori - de trilingvismul unor publicații, ca răspuns la nevoia de informare și cunoaștere reciprocă. Este important de menționat faptul că, în perioada interbelică, în Dobrogea, erau înregistrate mai mult de douăzeci de minorități etnice. Publicarea unor ziare și reviste în limba maternă a constituit un efort remarcabil, dat fiind faptul că era nevoie de existența unor grupări intelectuale care să diriguiească întreg acest proces și, la fel de important, să fie găsite mijloacele financiare, în unele situații și achiziționarea de tipografii speciale.*

Cuvinte-cheie: *presă dobrogeană, perioada interbelică, minorități naționale, limba maternă, viață culturală.*

Lucrarea de față își propune să evidențieze aspecte legate de presa minorităților etnice din Dobrogea, în perioada interbelică, recunoscând importanța pe care publicațiile în limba maternă au avut-o în evoluția culturală generală a provinciei dintre Dunăre și Mare.

* Corina-Mihaela APOSTOLEANU: Doctor în biblioteconomie, Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța, corinaapostoleanu27@gmail.com.

Revoluția informațională, începută odată cu apariția, multiplicarea ziarelor și a revistelor și distribuirea acestora în medii sociale dintre cele mai diferite, a schimbat în mod esențial raportul dintre cetățean și informație. Era pentru prima dată când evenimentele istorice, politice, sociale, economice, culturale, întâmplările de fiecare zi dintr-o comunitate puteau să fie cunoscute aproape în același timp cu producerea lor, și transmiterea lor să se facă în locurile cele mai îndepărtate, dintr-un capăt al altul al unei țări sau chiar în alte țări de pe glob. De pe la sfârșitul secolului al 18-lea și, cu precădere, în secolul al 19-lea, presa devine o autoritate al cărei glas e ascultat și comentat. Viața socială integrează în existența ei un organism viu, pulsând în ritmul știrilor care o animă. Citirea gazetei, veștile zilnice sau chiar de mai multe ori pe zi, a devenit una dintre obișnuințele lumii moderne. Poate că lucrurile erau privite uneori mult prea subiectiv, dar și aceasta crea „brandul” fiecăreia dintre publicații.

Dobrogea nu putea sta deoparte de toate aceste realități. Evoluția spre modernizare și propășire economică, socială și culturală a provinciei reintegrate în spațiul românesc, după 1877, avea o acută nevoie de cuvântul scris, de un sistem educațional coerent, de existența presei, ca factor de transmitere a ideilor și integrarea a acestora în noua realitate pe care locuitorii ei o trăiau zi de zi.

„Steaua Dobrogei”, prima revistă în limba română a apărut la Tulcea în 1879, la inițiativa unui grup de intelectuali. Subtitlu: Foaia intereselor locale, anii de viață, 22 iunie 1879 – februarie 1891, cu o periodicitate săptămânală. Director-proprietar era Basile Brănișteanu. Se tipărea la „Aurora Dobrogei.” Cele câteva numere existente la Biblioteca Academiei Române și puținele referințe bibliografice sunt insuficiente pentru a reconstitui întregul parcurs al unei publicații foarte importante în istoria presei dobrogene. Comunitatea românească era la acea vreme mult mai consistentă și mai solid întemeiată în nordul Dobrogei, prin urmare, „Steaua Dobrogei” este rezultatul unei vieți culturale deja existente.

„Steaua Dobrogei” apărea la câțiva ani de la cea dintâi publicație cunoscută până acum în spațiul dobrogean, „Șontorogul” (în traducere din limba greacă), revistă cu tentă umoristică, ce vedea lumina tiparului la Sulina, în 1875. Revista este cunoscută numai din referințe, și ea aduce un prim argument al întemeierii presei în Dobrogea. Factorul economic își spunea din nou cuvântul: comunitatea greacă, numeroasă și stabilă economic la Sulina avea nevoie de puterea cuvântului scris.

De la acest moment, provincia istorică Dobrogea se conecta firesc la noua realitate a modernității informaționale, într-un cadru istoric diferit.

Dialogul interetnic al comunităților dobrogene foarte diferite din punct de vedere cultural a evoluat în aria presei dobrogene, unde s-au creat noi paradigme de exprimare, la început de secol 20, amplificate în perioada interbelică, datorită apariției unor ziare și reviste în număr mai mare, fiecare

dintre acestea cu vocea proprie și în consens cu evoluția economică, socială și spirituală a cetățenilor cărora li se adresau.

Consolidarea așezărilor, apariția școlilor în limba maternă, dezvoltarea economică a localităților, toate aceste realități oglindesc maturizarea fenomenului cultural în Dobrogea.

Mediul multilingvistic și multicultural dobrogean s-a exprimat în mod unic în ansamblul provinciilor istorice românești, fiind recognoscibil tocmai prin elementele caracteristice, dovedite atât de presa în limba română, cât și de presa în limbile materne ale comunităților etnice trăitoare în acest teritoriu.

În Dobrogea se întâlnește fenomenul de bilingvism și, uneori, chiar de trilingvism al unor publicații, ca răspuns la nevoia de informare și cunoaștere reciprocă. În plus, unii dintre semnatarii articolelor din presa dobrogeană scriu și la presa în limba română, dar și în presa minorităților. În acest punct, Dobrogea se întâlnește în mod cert cu realitățile din Transilvania sau Banat. Existența unei comunicări și prin intermediul presei arată o integrare a ideilor și o punere a lor în oglindă, într-un ținut în care statisticile arătau existența a mai mult de douăzeci de minorități etnice.

Modelul oferit de Dobrogea, din acest punct de vedere este unic, la nivel național, și aceasta rămâne o constantă, până în prezent. A se face cunoscut în mediul apropiat, al majorității românești, dar și a fi înțeles de români, conduce la mai multe inițiative de a edita și tipări unele ziare și reviste, atât în limba maternă, cât și în limba oficială (de exemplu, în română și bulgară, în română și turcă, în română, bulgară și turcă). Motivația poate fi extinsă, la argumente politice, economice și sociale, toate firești, în contextul dat.

Publicarea unor ziare și reviste în limba maternă a constituit un efort remarcabil, dat fiind faptul că era nevoie de existența unor grupări intelectuale care să diriguiească întreg acest proces și, la fel de important, să fie găsite mijloacele financiare, în unele situații și achiziționarea de tipografii speciale, dedicate sau adaptate unor grafii diferite de ale limbii române. Menținerea publicațiilor dincolo de etapa lor de „efemeridă” a constituit o provocare serioasă, atât pentru ziarele și revistele în limba română, cât și pentru cele ale minorităților etnice.

Comunitatea armeană, din rândul căreia se evidențiaseră negustori pricepuți, dar și iluștri filantropi contribuise la începutul secolului la dezvoltarea presei dobrogene cu două titluri, „Ararat” (1907) și „Maro” (1906), despre a căror apariție se știe din referințele bibliografice. Pentru anii dintre cele două războaie mondiale, nu avem date privitoare la nicio apariție editorială, cu toate că membri ai comunității armenie din Constanța se evidențiaseră în viața culturală a orașului, începând cu manifestările cercului literar „Ovidiu”, de la finalul secolului al 19-lea.

Albanezii publică o serie de ziare în limba maternă, aducând în prim-plan reverberațiile patriotice ale spiritului de neam. Unele publicații au titluri sau chiar articole în limba franceză, ceea ce le aducea un grad sporit de circulație în mediul european. Aceasta era una dintre intențiile editorilor, și reprezintă un element de modernitate, de care se vor folosi și ziarele în limba bulgară.

Exemple de publicații în limba albaneză: **Athdeu/Patria**.¹ Pentru apărarea drepturilor poporului albanez; Constanța (Konstancë): 1 august 1912- 23 ianuarie 1914, și 25 octombrie 1935; bilunar. Tipografia „Gutenberg”, București. A avut și un titlu în limba franceză: Journal albanais „Atdeu”. Prasant 2 fois par mois. Au apărut treizeci și șase de numere cu un total de 150 pagini; **Dodona**². Revistă përgjithëshme (Revistă enciclopedică); Constanța: ianuarie-august 1922, ianuarie 1927; periodicitate necunoscută. Tipografia „Albania”, Constanța; între ianuarie-august 1922 au apărut șase numere cu un total de 140 pagini. Nu se cunosc alte numere până la cel din ianuarie 1927, apărut la București, în 24 pagini.

Fiind o comunitate reprezentată consistent în Dobrogea, bulgarii au beneficiat de un mare număr de publicații în limba maternă, în cele mai variate domenii: agricultură, literatură, viață socială și politică, cultură etc. Dintre numeroasele ziare și reviste editate în limba bulgară, în perioada de referință, reținem titlurile de mai jos⁴: **Buletinul Sindicatului agricol Caliacra**, Bazargic, 15 septembrie 1924-18 decembrie 1926; **Culturnî Eho (Ecoul Cultural)**, Constanța, august 1923-mai 1924; ianuarie-iunie 1927, apariție lunară; **Coasta de Argint**. Ziar cultural al Universității libere, Balcic, 2 aprilie 1928-1 septembrie 1929, sub directoratul lui Octav Moșescu, primarul orașului Balcic. Este singura publicație în trei limbi (română, bulgară și turcă), apărută vreodată pe teritoriul Dobrogei. **Cuvântul Dobrogei**. Ziar independent de știri, cu apariție săptămânală, 9 decembrie 1938- 24 aprilie 1939; **Ecoul Silistrei**. Ziar independent săptămânal; Silistra, 16 decembrie 1918-14 decembrie 1919; **Noutăți**. Ziar independent de știri în limba bulgară. Bazargic, 20 mai 1934-20 februarie 1940; **Nova Ciarodeica**. Ziar umoristic și satiric în limba bulgară. Apariție săptămânală. Bazargic, 21 mai 1928-1 oct 1928; **Pola (Câmpia)**. Revistă pentru literatură și viață culturală. Apariție bilunară. Bazargic, octombrie 1927-24 aprilie 1933; **Spicuiri**. Revistă bilunară pentru literatură, artă, știință și viață culturală. Bazargic, septembrie 1934-martie

¹ Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană. Bibliografie comentată și adnotată (1879-1980)*, editată de Biblioteca Județeană Constanța, Constanța, 1985, p. 40; Stan-Greavu-Dunăre, *Bibliografia Dobrogei (425 a. Hr.-1928 d. Hr.) apud* Corina-Mihaela Apostoleanu, Luminița Stelian, Angela-Anca Dobre, *Stan Greavu-Dunăre. O călătorie bibliografică în Dobrogea*, Editura „Ex Ponto”, Constanța, 2019, p. 219.

² Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană...*, p. 137; „Dobrogea Jună”, An 16, nr. 132, 19 ian 1922, p. 1.

⁴ Pentru detalii, vezi Corina-Mihaela Apostoleanu, Luminița Stelian, Angela-Anca Dobre, *Enciclopedia de presă a Dobrogei: 1878-1944*, Editura „Ex Ponto”, Constanța, 2020, p. 432-453.

1935; **Toba**. Ziar săptămânal umoristic în limba bulgară. 1 octombrie 1922-13 aprilie 1924; **Tribuna**. Ziar al minorității bulgare. Apariție săptămânală. Constanța 27 noiembrie 1928- 14 octombrie 1932; **Zorile**. Gazetă politico-culturală; Silistra, 5 decembrie 1927 – 21 iunie 1928.

Identificăm pentru comunitatea evreilor din Constanța o singură o publicație efemeră, conjuncturală, din 1900, *Plecăm*⁵, care nu poate oferi suficientă informație pentru documentarea participării acestor la viața culturală dobrogeană.

Germanii, cu un accentuat spirit comunitar, și având tradiția grupării activităților educaționale și sociale în jurul bisericii, sunt prezenți cu un singur titlu, apariție de scurtă durată, înainte de Primul Război Mondial. Am considerat important să menționăm această revistă, cu toate că nu se încadrează în perioada de referință, având în vedere că și în cazul altor grupuri etnice am citat unele titluri ce subliniază contribuția acestora la istoria presei dobrogene. Este vorba despre **Monatsblatt fur den Deutsch-Evangelischem Pfarrbezirk Constantza**/Foaie lunară a Eparhiei Evanghelice Germane din Constanța/. Constanța[Konstantz]: noiembrie 1913- august 1914. Apariție lunară. Redactor-responsabil: Th. Brandin. Tipografia „Christliche Zeitschriftenvereins [Verlag und Druck des Christlichen Zeitschriftenvereins]”, Berlin. Numerele apărute între noiembrie 1913- august 1914 au un total de 40 de pagini.

Cu toate că au dat o primă revistă în Dobrogea la final de secol al 19-lea, grecii nu au continuat să editeze presă în același ritm, astfel că în perioada interbelică, cităm două titluri, ca fiind singurele apariții cunoscute¹⁶: **HMEPO OTION TOY EN POYMANIA E HNI OY XO**. Constanța: 1929-1929. Redacția: Mihai Viteazu nr. 31. Tipografia „Lucrătorii Asociați”, 1929 și **Thalia. Epio i kon ekapenohnepion**. Constanța: 1 mar. 1923 – 1 feb. 1924. Apariție bilunară. Redacția: str. Lascăr Catargiu nr. 28 Constanța. Tipografia „Ovidiu” Constanța. Au apărut 23 de numere, cu un total de 132 p.

Italianii, o prezență constantă în Dobrogea, de la finalul secolului al 19-lea, au o publicație de înaltă ținută intelectuală, dar care, din nou nu reflectă viața comunității, cât interferențele culturale între cele două state, la un moment dat al istoriei României (1941): **Latinitas**. Constanța, 1941. Tipografia „Lucrătorii asociați” Constanța. Număr unic redactat de membrii Institutului de Cultură italiană de la Constanța, cu un număr total de 39 de pagini. A publicat traduceri, creații literare, articole pe teme de civilizație și cultură. În prefață se menționează: „Acest număr unic dorește să fie piatra de temelie a templului prieteniei române

⁵ Harry Kuller, *Presa evreiască din România*. Editura „Tritonic”, București, 2004.

⁶ Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană...*, p. 306; „Dacia”, an 10, nr. 68, 25 mar 1923, p. 1.

și italiene, ridicat aici pe țărmurile Pontului Euxin, unde Ovidiu a făcut să răsunе întâiul vers ausonic.”

Pe teritoriul Dobrogei își găsește un loc, în presă, o publicație unică, din punct de vedere cultural și lingvistic, „*Esperantistul*” (1932-1934), ca supliment al ziarului „*Marea Noastră*”, condus de un ziarist de înaltă ținută profesională: D. Cruțiu Delasăliște. „*Esperantistul*” reprezintă una dintre tendințele europene ale momentului, care includeau exprimarea într-o limbă creată artificial. Au apărut opt numere din această publicație, între ianuarie 1932 și iunie 1934.

Comunitatea turco-tătară este fără îndoială cel mai bine reprezentată și din punct de vedere al aparițiilor de ziare și reviste, având în vedere prezența numerică importantă în Constanța și localitățile județului. Presa îndeplinea rolul de voce a minorității turco-tătare, a cărei exprimare culturală era foarte consistentă și care se evidențiau printr-un conținut foarte variat: economie, comerț, viață socială, viață spirituală, literatură, arte etc. Exemple⁷: **Aidanlâc (Răsăritul)**, Silistra, 15 octombrie 1933- 5 noiembrie 1933, în limba turcă, 15 octombrie 1933- 5 noiembrie 1933, nr 1-4, Tipografia „Progresul” Silistra; **Anuarul Seminarului Musulman din Medgidia**. Publicație în limba română, apare la Medgidia, 1904-1933. Au apărut treisprezece numere care conțineau: informații despre Seminar, situația la învățătură a elevilor, membrii corpului didactic, totalitatea evenimentelor culturale la care au participat reprezentanți ai Seminarului. În 1930, Anuarul a inclus date din istoricul instituției de învățământ, lista absolvenților din anul 1895, până la numărul curent; **Bora (Viscolul)**. Revistă literară și științifică, cu apariție lunară. Silistra: martie 1938-iulie 1939. Tipografia „Progresul”, Silistra. Au apărut 10 numere cu un total de 124 pagini; Ziarul publică materiale în limba română, turcă și tătară. Conținutul lor diferă. Materialele în limba turcă și tătară apar într-o pagină separată care are cap de ziar în limba turcă, indicând toate datele editoriale și redacționale și capul principal în limba română. În coloanele sale apar articole de istorie, literatură, etnografie etc., mai ales ale populației turce și tătare; **Çardaka. Türk köylüsünüm hklarini koruyuku köylü gaztesi/Ziarul care apără drepturile țăranului turc/. Camerler, plasa Acadânlar, jud. Durostor: 1937-1940. Tipografia „Progresul” Silistra. Au apărut treizeci și șapte de numere, cu un total de 88 pagini; Deliorman. /Pădurea nebună. / Ziarului tineretului intelectual turc din România/. Silistra, 1937-30 mai 1938. Tipografia „Progresul” Silistra. Au apărut cincisprezece numere, cu un total de 30 pagini; **Emel Mecmuasi (Revista idealului)**. Publicație lunară în limba turcă. Bazargic, 1 ianuarie 1930-1940. Fondator: Mustegip Hagi Fazâl (Ulkusal), unul dintre poeții remarcabili ai minorității turco-**

⁷ Pentru informații suplimentare despre ziarele și revistele comunității turco-tătare, vezi Corina-Mihaela Apostoleanu, Luminița Stelian, Angela-Anca Dobre, *Enciclopedia de presă...*, p. 457-466.

tătăre. Din 1936, apare la Constanța. În 1940 încetează apariția. Din 1941, la Ankara, iar după doi ani apare la Istanbul. A promovat limba și obiceiurile tătarilor dobrogeni; **Hak-Söz/ Cuvânt drept/**. /Ziar independent/. Silistra, 22 mai 1929-6 mar 1940. Au apărut două sute nouăzeci și șase de numere, cu un total de 516 pagini. A apărut, la primele numere, cu caractere arabe, apoi cu caractere latine; **Tuna/Dunărea**. Silistra: 6 martie 1925-5 aprilie 1933. Au apărut două sute patruzeci și șapte de numere, cu un total de 518 pagini. Publicație în limba turcă cu caractere arabe. Titlu, datele de apariție și caseta redacțională în limba română; **Yldirim/Fulgerul/** Ziar independent, cultural și informativ. Bazargic, 5 martie 1932-5 ianuarie 1938. Tipografia Comercială Bazargic.

Presa dobrogeană a etapelor de început și de consolidare a vieții sociale și culturale prezintă un interes cu totul aparte, în peisajul publicistic românesc, tocmai prin caracterul unic, dat de împletirea mai multor tendințe culturale, cu influențe reciproce. Mai mult, ziariști, scriitori, intelectuali ai Dobrogei au publicat concomitent în aceste publicații. Astfel că, nu se poate concepe un tablou complet și complex al presei dobrogene, în absența presei comunităților etnice. Presa dobrogeană în limba română și în limbile materne ale comunităților etnice se constituie într-un corp comun, a cărui dezvoltare în etape susține întreaga evoluție spirituală a acestui ținut.

În mod cert, va fi necesară, în viitor, o tratare exhaustivă a acestei teme, în cadrul mai larg, istoric al dezvoltării provinciei dintre Dunăre și Mare și al legăturilor continue cu viața culturală a întregii Români.

THE DOBRUDJAN PRESS OF ETHNIC COMMUNITIES IN THE INTERWAR PERIOD: RESEARCH DIRECTIONS

Abstract: *In the following we intend to highlight some aspects regarding the press of the Dobrujan ethnic groups in the interwar period, considering that the information in the description of the periodicals (given as examples), in order to complete the ideas from the theoretical background.*

The interethnic dialogue from the 19th century continued in the area of the Dobrujan press, through the numerous periodicals in different languages: Albanian, German, Greek, Turkish and Tatar, Bulgarian etc, as a consequence of the maturity of the cultural phenomena in this historical province and the settlement of schools for different groups of minorities who had the opportunity to study in their native language. One of the most interesting occurrence in Dobruja is represented by bilingualism and sometimes the trilingualism of the publications, as the response to obvious needs of information and mutual understanding. It is important to mention that in the interwar period, the statistics for Dobruja mentioned more than twenty minorities.

Publishing newspapers and journals in their native languages, represented a great effort for the minority groups, taking into consideration the fact that intelectual groups were needed to exist, as well as the proper financial means, and sometimes even to purchase special printing machines.

Keywords: *Dobrujan press, interwar period, national minorities, mother tongue, cultural life.*